FELSEFE Sınıf-11

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU 18.–19. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ - IMMANUEL KANT

1724-1804 yılları arasında yaşamış olan ünlü Alman filozofudur. Epistemolojiyi (Bilgi felsefesi) ön plana çıkarmış olan Kant, öncelikle Hume'dan etkilenmiştir. Sonrasında Descartes'ın akılcılığının birtakım olumlu yönler içerdiğini saptamış ve 17-18. yüzyıllarda göz kamaştırıcı gelişmeler kaydeden bilimden, özellikle de fizikten etkilenmiştir. Temel eserleri: 'Saf Aklın Eleştirisi, Pratik Aklın Eleştirisi, Yargı Gücünün Eleştirisi' dir.

Kant; ahlakı ve iyiyi, eylemlerin sonucuna göre değil onların arkasındaki amaca göre değerlendirir. Buradaki amaç Kant'ın deyimiyle ödeve uygun olmalıdır. Kant, iyi istencin yanında ödev kavramını kullanarak onun nasıl bir eylem olduğunu da açıklamaya çalışır. Ona göre ödev insanın kendi isteğiyle sorumluluğunu aldığı, koşulsuz, içten ve vicdanı tarafından verilen emirlerdir. Ödev, bütün insanlar için geçerli olan ama kimsenin arzu ve isteklerine bağlı olmayan evrensel ahlak ilkesi taşır. Dolayısıyla bir irade, ancak ödevi yerine getirdiği zaman iyi irade olur.

I. Kant'ın 'Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi' adlı eserinden alınan bir metinden hareketle filozofun **"ödev ahlakı"** anlayışını irdeleyelim.

ÖDEV SAHİBİ OLARAK İNSAN

*«Herkesin kabul etmesi gerekir ki bir yasa **ahlak yasası** olarak geçerli olacaksa yani bir yükümlülük nedeni olacaksa mutlak zorunluluk taşımalıdır. Gerçekten ahlak yasaları olan diğer bütün yasalarda da durum böyledir, dolayısıyla yükümlülük nedeni burada insanın doğal yapısında ya da içinde bulunduğu dünyanın koşullarında değil a priori (deneyimsel koşullarda değil de zorunlu akılsal koşullarda) olarak doğrudan doğruya saf aklın kavramlarında aranmalıdır.*

…

*Genel yasalarca belirlenen şeylerin varoluşunu meydana getirdiğinden genel **ödev** buyruğu şöyle dile getirilebilir: Davranışının maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi davranışta bulun. Eğer en yüksek bir pratik ilkenin ve insanın istemesi bakımından bir kesin buyruğun olması gerekiyorsa bu, kendisi amaç olduğundan zorunlu olarak herkes için amaç olanın tasarımından istemenin nesnel bir ilkesini oluşturan dolayısıyla genel pratik yasa işini görebilen bir ilke ya da buyruk olmalı. Öyleyse pratik buyruk şu olacak: Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde davranışta bulun.*

…

Yaşamını sürdürmek ödevdir ayrıca da herkesin buna doğrudan doğruya bir eğilimi vardır. Ama bunun için de insanların çoğunun yaşamlarına gösterdikleri çok kez endişe dolu dikkatin yine de hiçbir iç değeri maksimlerinin (kuralların) hiçbir ahlaksal içeriği yoktur. İnsanlar, yaşamlarını ödeve uygun olarak koruyorlar ama ödevden dolayı değil.

Buna karşılık eğer talihin kötü cilveleri ve umutsuz acı, yaşamdan tat almayı büsbütün yok ettiyse eğer ruhu güçlü olan mutsuz kişi, cesareti kırılmış ya da yıkılmış olmaktan çok alınyazısına küserek yaşamdan bağlarını koparmayı dileyebilir. Ancak yaşamını onu sevmeden, eğilimden ya da korkudan değil ödevden dolayı yine de sürdürüyorsa işte o zaman maksiminin ahlaksal içeriği vardır.»

I. Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi

Metinde koyu renk yazılmış kavramlar

Ahlak Yasası: İnsan davranışlarının dayanağını oluşturan, yapılması ve yapılmaması gerekenleri gösteren ve kişiye sorumluluk yükleyen kural ya da kurallardır.

Ödev: 'Ödev' kavramı Kant'ın ahlak felsefesinin temelini oluşturur. 'Ödev' eğilimlerin, içgüdülerin değil aklın sesidir. Bir eylemin ahlaki olabilmesi için 'ödevden doğmuş' olması gerekir. Eğilimler, istekler, çıkarlar doğrultusunda yapılan davranışlar, sonuçları ne olursa olsun ahlaki sayılmazlar.

Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce

"Eğer en yüksek bir pratik ilkenin ve insanın istemesi bakımından bir kesin buyruğun olması gerekiyorsa bu, kendisi amaç olduğundan zorunlu olarak herkes için amaç olanın tasarımından istemenin nesnel bir ilkesini oluşturan, dolayısıyla genel pratik yasa işini görebilen bir ilke ya da buyruk olmalı." Eğer davranışlarımız için kesin bir buyruk arıyorsak, bu buyruğun kendisi bir amaç olmalıdır. Eğer buyruğun kendisi bir amaç olursa herkes için geçerli bir yasa haline gelebilir. Örneğin; 'Hırsızlık yapma.' şeklinde bir buyruk aynı zamanda bir amaçtır. Buyruğun kendisi amaç olunca da bu kişiden kişiye değişmez ve herkes için bir buyruk olur. Ancak 'Mutlu yaşamak istiyorsan hırsızlık yapma.' şeklindeki bir buyrukta 'hırsızlık yapmama' bir amaç değil, bizi mutluluğa götüren bir araçtır. Dolayısıyla bu buyruk 'pratik yasa işini gören bir buyruk' değildir.

Kant, 'yaşamı sevmek' ile 'ahlak' arasında nasıl bir ilişki kurmaktadır?

Kant'a göre yaşamı sürdürmek bir ödevdir. İnsanların çoğu bu ödeve uyar ve yaşamını sürdürür. Ama insanların çoğu yaşamlarını devam ettirirken bunu ödev olduğu için yapmazlar, zaten yaşamak istedikleri için yaşamaya devam ederler. Yaşamı sevmedikleri, hayal kırıklıklarına uğradıkları zaman yaşamdan vazgeçebilirler. Oysa tam da bu durumda yaşamı sevmediği halde yaşamaya devam etmeyi seçmek 'ödevden doğan' bir seçim olduğu için ahlakidir.

Kant'ın Pratik Usun Eleştirisi adlı eserinde yer alan ahlak görüşlerini ele alalım.

…

«İnsan, usun kendi başına söylediği her nesneye ilgisiz kalacak ve usu yalnız bir duyu varlığı olarak, gereksinimlerini giderme amacıyla araç diye kullanacak durumda bir hayvan değildir. Çünkü us, hayvanlardaki içgüdünün işini görecekse, insanın us taşıyan bir varlık olması, onu değer bakımından hayvandan üstün kılmaz. Yoksa us yalnızca doğanın insanı, daha yüksek bir amaç belirlemeksizin; hayvanlar için düzenlediği amaç doğrultusunda donatmak üzere, kullandığı özel bir yol olurdu. Böylece insanın, ona bir kez verilmiş olan bu doğal yapıya uygun olarak, her zaman kendisi için iyi ve kötü olanı gözetebilme amacıyla usu gerekser.»

«Öte yandan insanın daha yüksek bir amaç için usu vardır. Bu da salt, duyusal olanla ilgilenmeyen usun yargıda bulunabileceği bir konu niteliği taşıyan neyin kendiliğinden iyi ya da kötü olduğunu derinlemesine düşünmek değil, kendisi için iyi ya da kötü olanla ilgili yargıyı ötekinden ayırt etmek ve onu kendisine göre iyi ya da kötü olanın en yüksek koşulu durumuna getirmek içindir.»

…

« İstek duyma yetisinin olanakları, nesneleri göz önüne getirmeksizin (maksim yalnız yasal biçimi dolayısıyla) istenci belirleme nedeni olarak yalnızca us ilkeleri düşünülmüşse; bu durumda bu ilke önsel pratik bir yasadır; usun kendiliğinden pratik olduğu benimsenmiş demektir. Burada yasa istenci doğrudan doğruya belirler.»

İşte bu yasaya uygun eylem kendiliğinden iyidir, maksimleri hep bu yasaya uyan bir istenç koşulsuz – kuşkusuz her bakımdan iyidir ve her türlü iyinin en yüksek koşuludur.»

Pratik Usun Eleştirisi, Immanuel Kant

Metne göre insanı hayvandan üstün kılan nedir?

İnsanı hayvandan ayıran özellik, insanın akıl sahibi bir varlık olarak dünyaya gelmesidir. Bu nedenledir ki insan seçimlerini içgüdülerine göre değil aklına göre yapmalıdır aksi takdirde doğanın insana akıl vermesinin bir anlamı olmaz. Mutluluk peşinden koşmak, eğilimlere göre hareket etmek vb. içgüdü ile de yapılabilecek şeylerdir. O halde insan eylemlerini belirlerken bu eğilimlere değil aklın buyruğuna uymalıdır.

Kant'a göre insanda us bulunmasının amacı nedir?

İnsanın yüksek bir amaç için usu vardır. Bu amaç iyi ile kötüyü ayıran yargıyı bulabilmek ve bu yargıyı davranışlarını düzenleyen bir buyruk haline getirebilmektir.

Kant 'Doğa, insan için mutluluktan başka bir şeyi göz önünde bulundurmuş olacaktır' der. İnsan fenomenler dünyasında mutlu olsun diye belirlenmiş olamaz; o, bütün yaratıklar arasında aklı olan tek yaratıktır. Akıl da insanı fenomenler dünyası üstüne yükseltip, ona bir değer, bir onur kazandırır; ona başka bir dünyadan gelen bir sesi işittirir; bu ses de **"ahlak yasası"**dır.

Kant'a göre 'her türlü iyinin en yüksek koşulu' nedir?

Kant'a göre ahlak, insanın a priori (deneyden önce) yönü olan aklı ile ilgilidir. Aklın sesi olan 'ödev'e göre oluşturulan maksimler, her durumda, her türlü iyinin koşuludur. Kant, ahlaki açıdan üç ilke öne sürer. Bunlar Kant'ın maksimleri olarak da bilinir. Maksimler, kişinin davranışta bulunurken ödeve uygun davranmasını sağlayan evrensel ilkelerdir. Kişi, bu ilkelere uygun davranırsa ödeve uygun davranmış olacaktır.

Kant'ın Maksimleri

➢ "Öyle eylemde bulun ki eyleminin gerisindeki maksim, herkes için geçerli evrensel bir yasa olsun!"

➢ "Kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak görecek şekilde değil de onu bir amaç edinecek şekilde davran."

➢ "Her zaman akıllı iradeni, evrensel bir yasa koyucu olarak görevde bulunacağı şekilde davran.''

SORULAR:

SORU 1:

Kant şöyle diyordu: "Yalnızca korkuyla iyi davranan bir insan, erdemli olamaz. Sadece bencil ve ihtiyatlı olur. Yalnızca kendi kurtuluşu için iyilik yapan biri iyi değildir."

Buna göre Kant'ın ahlak görüşü hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenirse doğru olur?

A) Kendi sezgine uy ki, hem kendin hem de başkası için iyi olanı yapmış olasın.

B) İyi olan eylem, ödevi koşulsuz olarak gerçekleştiren eylemdir.

C) Bütün ahlaksal değerler bir takım soyutlamalar, hayaller ve saplantılardan ibarettir.

D) İnsan doğasına yaraşan; güçlü, korkusuz, acımasız olmaktır.

E) Her eylemde olabildiğince çok insanın, olabildiğince çok yararı göz önüne alınmalıdır.

Cevap: B

SORU 2:

Kant'a göre insanın ahlaklı sayılabilmesi için eylemlerini hiçbir çıkar duygusuna bağlamaması gerekir. İnsan öyle davranmalıdır ki eylemin dayandığı ilke herkes için bir ilke olsun. Herkes eylemlerinde insanı bir araç değil amaç olarak görmelidir.

Buna göre Kant için ahlaki eylemin amacı nedir?

A) Tanrının varlığına inanmak

B) İnsanı mutlu edecek şeyleri bulmak

C) Erdemli eylemler peşinde koşmak

D) Eylemleri karşılıksız ödev duygusu ile yapmak

E) Bilgilerin kaynağını evrensel ilkelerde aramak

Cevap: D